

Anoca Dagmar Maria

: Bukaresti Egyetem, Idegen Nyelvek és Irodalmak Kara,
: Szlovák Tanszék

IMAGINEA CÂMPIEI ÎN LUCRĂRILE SCRIITORILOR DE EXPRESIE SLOVACĂ DIN ROMÂNIA¹

Az Alföld képe a romániai szlovák irodalomban

Autorul prezintă imaginea câmpiei (ca și arhetip panonic în viziunea profesorului Michal Harpáň de la Universitatea din Novi Sad-Serbia) în creațiile literare (poezie, proză) ale scriitorilor slovaci din România (Ivan Miroslav Ambruš, Pavol Bujtár, Štefan Dovál, Pavel Husárik, Adam Suchanský, Peter Suchanský, Ondrej Štefanko).

Cuvinte-cheie: minoritatea slovacă din Romania, arhetip panonic, Michal Harpáň

Majoritatea scriitorilor de limbă slovacă din România provin din localitatea Nădlac, fapt care l-a determinat pe scriitorul arădean Florin Bănescu să desemneze activitatea lor drept „fenomenul nădlăcan”, în nenumărate rânduri

---

¹ În mod „oficial” , fenomenul literar de expresie slovacă din România a fost recunoscut la Conferința scriitorilor din România în anul 1981. V. *Tezele conferinței naționale a scriitorilor*, în „România literară”, XIV, nr. 19, p. 11–13; *Raportul Consiliului Uniunii Scriitorilor*, în „România literară”, XIV, nr. 27, s. 6–7. Fenomenul literar de expresie slovacă este un fenomen complex și poate fi studiat din mai multe unghiuri de vedere. Evident, orice metodologie se va aplica, ea reprezintă și o deformare, exercitare a unei presiuni și forțe din afara obiectului cercetat, o violentare, la urma urmei, ceea ce ar putea crea rețineri în abordare, așa cum unii cercetători își pun azi întrebări referitoare la justetea, justificarea și posibilitatea aplicării oricărei metodologii în cadrul științei literare. Nouă însă astfel de probleme ni se par contraproductive, întrucât scopul nostru este de a da o descriere a fenomenului în cauză, fie ea și relativă, aproximativă sau tradițională. Conf. Ján Šveda, *Koniec literárnej histórie?*, în revista „Nový život“ (Novi Sad), 2008, nr. 7–8, p. 26–28.

Din punctul de vedere al istoriei literare, evident, prezintă în timp mai multe etape, subetape de dezvoltare, pe care noi le derivăm, conform metodologiei tradiționale, de la rădăcinile folclorice, dar și de la tradiția creației culte – a literaturii în accepția extinsă a cuvântului. Aplicând criteriul istoric și cel tematic, considerăm că acest fenomen își are debutul în anul 1853, când apare prima carte scrisă pe meleagurile actualei României, în care se amintesc realitățile spațiului locuit de slovaci. La vremea respectivă slovacii constituiau comunități alcătuite de populația strămutată în cadrul teritoriului imperiului habsburgic,

numindu-i și „mușchetarii Câmpiei de Vest.”² Această legătură cu impresionanta câmpie de vest, sau să-i zicem „panonică,” făcând uz de termenul avansat de profesorul Harpăň (*v.infra*) și care cuprinde un spațiu mai larg, locuit de enclave, diaspore, insule de slovaci, determină, evident, preferința pentru anumite teme, motive, opțiuni în domeniul mijloacelor artistice, aceasta fiind și calea prin care în opera lor a pătruns tema câmpiei ca spațiu natal cu trimiteri la referințele extraliterare, dar și ca spațiu literar, majoritatea lucrărilor prozastice având ca loc de desfășurare al subiectului literar, sau drept culise, fundal, chiar personaj tocmai câmpia cu toate elementele paradigmatică pe care le implică această componentă a spațiului. De fapt, câmpia este o coordonată hotărâtoare pentru existența artistică, nu numai strict personal-existențială, ceea ce se poate

---

respectiv austro-ungar, în vederea asigurării forței de muncă pe de o parte, iar pe de alta, în vederea asigurării traiului. După 1918 până azi, cu diferite evenimente pe parcurs, slovacii (diaspora slovacă din România) constituie una dintre minoritățile naționale din România. Perioada care poate fi cu adevărat denumită literatura de expresie slovacă din România este perioada de după 1918, când ia naștere statul național unitar român, regatul României Mari, comunitățile de slovaci aflându-se în vestul țării (județele Satu Mare, Bihor, Sălaj, Arad, Banat, Caraș-Severin). Perioada interbelică însă se caracterizează prin discontinuitate și condiție modestă ca număr și valoare, fenomenul dobândind vigoare abia în deceniul al optulea, când ia ființă Cenaclul literar „Ivan Krasko” în orașul Nădlac, județul Arad, în cadrul căruia se formează și se afirmă personalități creatoare puternice. Prozatorii Pavol Bujtár, Štefan Dovál, poeții Ondrej Štefanko, Ivan Miroslav Ambruš, ulterior Adam Suchanský și a., au constituit și consolidat contextul literar autohton și curând au purces la integrarea deliberată în contextul național românesc (statal) și cel național slovac. Concomitent începe să fie revigorat contextul diasporei panonice, datorită afirmării scriitorilor de expresie slovacă din Ungaria și stabilirii contactelor cultural-literare cu scriitorii slovaci din fosta Iugoslavie. După 1990 acest demers ia amploare, susținut și de modificările din gândirea literară și culturală a vremii, spiritualitatea slovacă fiind din ce în ce mai dispusă să recunoască toate faptele de literatură datorate conaționalilor sau redactate în limba slovacă ca parte integrantă a unui singur corp al culturii slovace naționale, care include pe lângă producția literară din țara-mamă toate valorile culturale create în diaspora slovacă. Culturologic și etnologic poate fi considerat un subsistem cultural al culturii slovace în general. Din punct de vedere teoretic literar și comparatist, aplicând diverse criterii (geografico-politic sau statal, național, lingvistic, literar-estetic, al conștiinței eului creator), putem vorbi de contextul autohton care coabitează cu alte contexte literare, respectiv, se integrează în alte contexte mai ample. Sistemul contextelor a fost elaborate de slovacistul din Serbia, Michal Harpăň în baza teoriei comparatiste a cercetătorului comparatist slovac din Slovacia, Dionýz Đurišin.

² Bănescu, Florin, *În Cîmpia de Vest*, în „Orizont,” 34, nr. 12, p. 4. Florin Bănescu a depus eforturi însemnate pentru a promova fenomenul în presa literară și cea neliterară care apărea în vestul țării în diverse limbi și publicații: *Orizont*, *Flacăra roșie*, *Vörös lobogó*, *Neue Banater Zeitung*. V. Bănescu, Florin, *O reușită antologie literară*, în „Flacăra roșie,” XXXIX, nr. 11332, p. 2.; Idem: *Arad und Autoren*, în „Neue Banater Zeitung.” XXX, 7472, p. 4. Idem: *Arader Kurier*; 1986, nr. 398.

demonstra datorită prezenței temei în lucrările plastice ale congenerilor generației de scriitori. Astfel elementul câmpiei (chiar în sensul acesta de stihie, forță naturală) se regăsește în lucrările plastice ale Mariei Štefanko (1951), care i-a dedicat un întreg ciclu de grafică intitulat *Ochiul câmpiei* și cum o componentă a paradigmei câmpiei panonice legat de civilizația slovacă din zonă o constituie casa, ciclul de *Case* al Mariei Štefanko constituie, de fapt, o apoteoză a câmpiei ca reprezentare a vieții însăși.

Referitor la tema, respectiv motivul câmpiei, în contextul diasporei slovace din spațiul panonic,³ un studiu pătrunzător a fost elaborat de către profesorul Michal Harpán de la Universitatea din Novi Sad, *Básnické paradigmy panónskeho archetypu*- Paradigmele poetice ale arhetipului panonic,⁴ pornind de la constatarea similitudinilor existente în poezia celor trei contexte autohtone ale slovacilor din spațiul amintit (deci la slovacii din România, Serbia, Ungaria). Întrucât aceleași elemente, arhetipuri, atribute ale acestora apar în creația prozastică, în lucrarea de față vom extinde aplicarea premiselor profesorului Harpán și la acest domeniu. Evident, în atenția cercetării noastre se vor afla lucrările acelor scriitori care au constituit pentru prima dată contextul autohton și care sunt reprezentativi pentru acesta, Pavol Bujtár, Štefan Dovál, poezii Ondrej Štefanko, Ivan Miroslav Ambruš, ulterior Adam Suchanský, Pavel Husárik.

Conform afirmației profesorului Michal Harpán „*Arhetipul panonic agrar poate fi urmărit în cadrul poeziei din spațiul panonic în cadrul unui evantai larg de teme și motive, dar la baza paradigmei acestuia stă pământul-câmpia* (N. B. „pământul“ – *zem* – este de genul feminin în limba slovacă – n. n., DMA) și omul-țăran. Acestea, de fapt, constituie arhiseme corelate, fiecare dintre ele generând propriul său sistem de corordonare, precum și conexiunea reciprocă. Ambele poluri de bună seamă, oferă un număr nelimitat de concretizări corespunzătoare fiecărui segment de experiență individuală ceea ce depinde, de fapt, de intențiile auctoriale în parte.”⁵

³ Preferăm acest termen pentru Ținuturile de Jos, ceea ce presupune comunitățile de slovaci din Serbia; România- Câmpia de Vest; Ungaria, partea de răsărit – Câmpia Tisei – spațiu pentru care în cultura slovacă a existat și persistă ca întrebuintare termenul de „Dolná zem,” adică țara, ținutul de jos, termen care în cultura română s-a încetățenit sub forma de Ținuturile de Jos – acest echivalent fiind uzual în documentele referitoare la epoca imperiului habsburgic, respectiv cel Austro-Ungar până la destrămarea acestuia. În spațiul cultural slovac termenul „Dolná zem” este vehiculat în continuare fără vreo conotație aparte și nicidecum una negativă.

⁴ Lucrarea a apărut pentru prima dată ca supliment al revistei intelectualității slovace din spațiul panonic *Dolnozemský Slovák*. Noi vom cita după ediția Michal Harpán, *Texty a kontexty*. Bratislava, 2004, p. 62–93.

⁵ Michal Harpán, *op.cit.*, p. 63–64. Traducerea oricărui text citat, dacă nu se specifică în mod expres traducătorul, ne aparține.

Mai departe arată că cele două poluri sunt de fapt un ansamblu de componente. Astfel câmpia implică și alte manifestări, componente, elemente ale naturii, cum sunt apa, vântul, ceața, focul. Spațiul concret capătă astfel dimensiuni uneori mitice.⁶ Pe de altă parte polul câmpiei reprezintă staticul, iar polul om-țăran înseamnă dinamicul. Acest pol se diversifică în două clase de funcții, ținându-se cont de împărțirea acțiunilor, operațiilor, proceselor conform principiilor masculin, respectiv feminin, om/bărbat-femeie, tatăl – mama, câmpul/spațiul extern- curtea/spațiul intern. Următoarele două clase pot fi decelate după caracterul sacru sau profan al diverselor acțiuni/activități. De multe ori faptele profane se sacralizează la unii autori ceea ce decurge din noetica lor. Concomitent se implică și o tentă arhaizantă.

Tema, motivul câmpiei se manifestă concret, după părerea istoricului literar Harpăn, sub forma a trei clase de paradigme: paradigma spațiului, paradigma antropologică și paradigma ritualică.

În ceea ce privește paradigma spațială, Harpăn găsește că prima treaptă, inițială, a acesteia o constituie „luarea în posesie a spațiului” – având în vedere strămutarea slovacilor din alte zone, pe meleagurile actuale. A doua treaptă este cea a motivului casei, motivul construirii casei, și, mai pregnant, conștientizarea momentului istoric de căutare a unui nou cămin, așezarea, luarea în posesie. Sentimentul istoricității se regăsește în poemul *Naše dejiny* – istoria noastră de Ondrej Štefanko din volumul *Stojím pred domom* – Stau în fața casei (1980), ciclul *Rozjímánie v domovine* – Meditații în ținutul natal), unde se arată că „Istoria noastră este ca un clește /din imaginație...”, iar cei care s-au așezat pe locuri noi, persistența lor e redată prin atributele spațiului campestru „persistăm precum pulbera din drum.”⁷

Ulterior sunt evocate atributele exterioare și cele interne ale căminului, ca semn al câmpiei. Suntem de aceeași părere cu Harpăn când afirmă că versurile ce exprimă esența raportului față de câmpie, casă, cămin, sunt „Miez este căminul meu/ nu înveliș, nu frunză uscată”, ele trimițând la un mesaj universalizat.

Aspecte foarte concrete ale acestei paradigme se întâlnesc la Štefanko în acest prim volum al său, dar în edițiile ulterioare, modificate, toate se referă însă la paradigma spațială cu elemente concrete și atribute ale spațiului campestru: ca sălașul, mușcatele, toponimice din hotarul Nădlacului, etc. Paradigma antropologică se manifestă și ea sub diferite forme și motive, fie ca o enumerare de nume de familie cunoscute și emblematice pentru spațiul respectiv, fie prin activități caracteristice, fie prin evocarea copilăriei petrecute afară la sălaș.⁸

⁶ Idem, ibidem, p. 64.

⁷ Apud Harpăn, *op. cit.*, p. 67.

⁸ Varticulul nostru *Cercul refăcut*, în “Arca”, 2008, nr. 1, 2, 3(214, 215, 216), p. 161–167.

Într-un mod asemănător, paradigma spațiului și celelalte se manifestă în cadrul unor descrieri și în lucrările de proză ale scriitorilor slovaci. Exemplele cele mai elocvente le găsim în lucrările lui Pavol Bujtár a cărui intenție de a da un tablou veritabil, dar și emoțional al acestui spațiu este evident mai ales în romanul *Pastierik* – Micul păstor (apărut în 1996, textul fiind datat de autor – 1960)

Iată cum prozatorul redă atributele câmpiei, pulsul biologic legat de vreme, ciclul anual, vegetația, vietățile, formele de viață intrinseci câmpiei:

*Marea vipie din ultimele zile parcă își făcea de cap pe câmpuri. Macii îmbujorați s-au veștejit foarte repede. Neghina cea durdulie la obraji, cu florile de culoare liliachiu deschis, se închideau în sine iar în burtica lor creșteau micile semințe negre. În lanurile de grâu prepelițele scoteau piuituri ca să-și avertizeze mulțimea de pușori.*⁹

În fragmentul următor asistăm și la implicare elementelor paradigmei antropologice:

*S-au instalat zilele toride ale lunii iunie. În timpul zilei era cald, de se scurgea sudoarea chiar stând la umbră. La sălaș veneau mai des oamenii din câmpurile mărginașe ca să – și umple ulcioarele de lut cu apă proaspătă. În timpul amiezii cine își permitea căuta umbra și trăgea acolo un pui de somn. De bună seamă puțini erau astfel de norocoși, pentru că cei veniți la lucru în câmp taman din sat, se grăbeau să-i dea de capăt cât mai repede.*¹⁰

Elementele naturii, stihiile, apa, vântul apar în pasajele inaugurale ale capitolelor, conform modelului prozei tradiționale:

Spre sfârșitul lunii mai temperatura crescuse. În timpul nopții veneau adesea ploile, în timpul zilei era cald, așa că vegetația creștea ca din apă. Pe câmp, vântul jucăuș se prăvălea, zbențuia, perpelea, peste lanurile enorme de grâu abundent. [...]

*Lungile rânduri de porumb tânăr foșneau cu voioșie în bătaia vântului, iar verzele de o nuanță plăcută mângâiau privirea. Salcâmi care creșteau pe lângă sălașele presărate pe câmpie dădură magnific în floare. Mireasma dulce ametoare a miliardelor de flori se așternea peste tot ținutul și nu se găsea om care să nu fi recunoscut cel puțin odată că așa ceva, astfel de parfum și frumusețe mai rar întâlnești în lume. Mii de albine și diferite insecte se lasă pradă tentației răspândite de dulceața pomilor înfloriți.*¹¹

Dar și în poezie acvaticul (râul Mureș, fântâna, bălțile, noroiul, ploaia, furtuna) este hotărâtor pentru spațiul campestru. O aflăm în poemul *Nelada* (titlu care vrea să fie o trimitere la un spațiu fabulos, un fel de „Atlantidă”) al lui Ivan Miroslav

⁹ Pavol Bujtár, *Pastierik*, Nadlak, 1996, p. 63.

¹⁰ Idem, p. 58.

¹¹ Idem, p. 45.

Ambruš, poem din volumul *Za cenu života – Cu prețul trăirii*, 1981): *Ți se vor așăta simțurile precum o furtună / în foșnetul frunzelor / precum Mureșul* (în limba slovacă de genul feminin – *Maruša* – n. n. DMA) / *care hrănește pamântul*.

Paradigma spațială permite imagini alegorico-mitice (cum le denumește Harpăň) cum este cea a câmpiei- născătoare, (Štefanko: *Născătoarea geme sub copita calului / se cutremură, plânge cu fierul în trup*), imagine străveche și care se regăsește, de asemenea, în poezia slovacilor din România. Varianta ei o regăsim în motivul tinerei fecioare la prozatori. Astfel, în tonalități expresioniste de secol douăzeci, scriitorului Peter Suchanský (Nădlac, 1897–Bratislava, 1979), încearcă mitizarea câmpiei de vest, numită generic Dolná zem (Ținuturile de Jos), în lucrarea *Obraz z detstva – Tablou din copilărie* (din volumul *Tri snubnice – Trei logodnice*, 1934), introducând și o interesantă opoziție a culturalului versus sălbatic (apolonian vs. dionisiac)¹²:

Tu, frumoasa câmpie!

Stai întinsă precum o carte, din care păsărelele își învață cântecele lor dragi aducătoare de voioșie în inimile triste, și lipsa de griji în cele voioase. Ești deschisă precum un suflet nobil, în care se poate uita tot omul și să se bucure de pura neprihănire. Cine vede meleagurile tale scăldate de soarele strălucitor, cu inima vibrândă trebuie să dea glas cântului și să – l proslăvească pe Dumnezeu-Creatorul pentru marea sa operă. Vara ești precum o nubilă fecioară îndrăgostită care se dichisește cu felurite flori ca să-i placă și mai mult iubitelui său. Iarna precum un cavaler mândros care frânge sulilele ca niște fire de pai, fierbi de furie și nu există putere care să curme nestăpânita, belicoasa ta supărare când îți ieși avânt pe spațiul deschis, ești aidoma unui tânăr armăsar după o lungă penitență de iarnă lăsat pentru prima dată liber pe sub largul, albastrul crug de primăvară. Zăpada zboară în fulgi mari, iar pe bolta cerului norii coborâți jos de tot năvălesc și se înfruntă pe viață și moarte.

Ei, asta da, luptă!

*Parcă nu nourii ci ființe vii ce gândesc cu minte omenească și sunt înzestrate cu simțăminte omenești se îndreaptă una spre cealaltă cu o hotărâre mortală. Ori de câte ori am asistat la astfel de duel, mereu îmi veneau în minte vechii gladiatori romani, de parcă i-aș fi văzut aieva în fața tribunei cezarului.*¹³

Paradigma antropologică, fie prezentată pe orizontală – sincronie, fie pe verticală, în diacronia timpului, poate prezenta trepte de la reprezentări veridice ale îndeletnicirilor (mai ales în lucrările de proză ale lui Bujtár, dar și în cartea lui Ștefan Dovál', *Žofine trápenia – Necazurile Sofiei*), până la mitic și sacral (cum

¹² V. Harpáň, *op. cit.*, p. 71.

¹³ Peter Suchanský, *Obrazy z Dolnej zeme a zo sveta*, Vydavateľstvo Kultúrnej a vedeckej spoločnosti Ivana Krasku, Nadlak, 1999, p. 9.

este poezia despre munca câmpului cu ajutorul calului- erou solar) la Ondrej Štefanko din volumul *Două voci II*. (1987). În volumul *Stau în fața casei* (ciclul *Meditații...*), ciclul *Împăcări* din volumul *Îndoieli* (1983) prezintă devenirea comunității sale în timp, dar se manifestă și concepția timpului, de curgere ciclică, caracteristică civilizațiilor agrare, care revine în cartea prozatorului Štefan Doval: Necazurile Sofiei sunt ordonate pe anotimpuri și sunt legate de casă – unul dintre motivele dominante ale paradigmei spațiale, dar prin accentul pus pe el, și frecvența acestuia la toți autorii – unul caracteristic, am spune.

În lucrarea sa, Harpán specifică faptul că paradigma antropologică din poezia panonică se remarcă și prin „cultul sărăciei”, date fiind circumstanțele în care până nu demult au viețuit aceste comunități.

Fără îndoială, de paradigma antropologică e legat motivul strămoșilor (mama, tatăl, bunicii, bunica), dintre realizările cele mai expresive în acest sens putem vorbi în cazul lui Ambruš, care își prezintă bunicul, într-unul din poemele sale, ca pe o entitate eternă în simplitatea sa, în ciclicitatea simplă a vieții de țăran: *Bunicul meu nu știa nimic despre Titanic / Se scula dimineața la patru / Tăia o bucată de slană / O felie de pâine / Umplea și ulciorul cu apă / Înăma cailă la căruță / Și pleca la arat // Seara când se întorcea istovit / Se așeza pe prispa sălașului / Aprindea o țigară // Bunicul meu / Nu auzise nimic despre Titanic.*¹⁴

Paradigma ritualică în cadrul căreia pot fi urmărite elemente etnografice, datinile ș.a.m.d. apar în poezia și proza slovacilor din România în măsură modică și de multe ori cu funcții modificate. Mai ales poetul Pavel Husárik face uz de aceste motive pentru a demitiza, deconstrui unele stereotipuri încetățenite și care azi nu-și mai găsesc locul cu adevărat. Un cojoc brodat, obiect pe care ne așteptăm ca poetul să-l cânte, să-l aprecieze contribuind la mitizarea ritualurilor naționale, din contră, constituie un prilej de a ironiza iubirea de vechituri, atitudinile parșive ale contemporanilor față de patrimoniul cultural marcat etnic.

Adam Suchanský în schimb transformă obiceiul de înmormântare într-un fapt magic de comuniune cu pământul –mamă (baladă fără nume *Sunt clipe...*). De fapt la acest poet asistăm la una dintre cele mai esențializate enunțuri privind mentalitatea slovacă și imaginea despre sine în poemul (*Vioară din lemn de salcâm, sicriu din lemn de arțar*).¹⁵

Câmpia, ca element existențial, mediu de viață, o coroborare atât ca paradigmă spațială, cât și antropologică poate constitui, din punct de vedere formal, suportul unor procedee și mijloace artistice, cum este contrapunctul, adică urmărirea aceleiași idei, respectiv reluarea ei în registre diferite. Astfel, fenomenele

¹⁴ Ambruš, Ivan Miroslav, *Za cenu žitia*, Kriterion, București, p. 76.

¹⁵ V. articolul nostru *Pietna spomienka na Básnika a na segment spoločného času stráveného vo sférickom priestore*, în „Naše snahy plus“, V/2008, nr. 3–4, p. 65–69.

naturale constituind atributul câmpiei – cum sunt plantele, viețuitoarele- printre acestea, evident, și zborul unui fluture, trimit în alt plan, cel al umanului, exprimă cu mai multă persuasivitate trăirile și dorințele copilului din exemplul următor:

„Pe cărarea care șerpua de-a lungul canalului de irigare, mergea o femeie între două vârste. Împingea o bicicletă pe care stăteau așezați doi saci plini cu porumb și dovleci. Lături țopăia un băiețandru de zece ani, care se zbenguia pe lunca tomnatică fugărind fluturi luxurianți. Uneori ajungea până la canal, târșându-și dinadins sandalele vechi pe firele de iarbă pe jumătate uscată, din care, spre bucuria lui, săreau zeci de lăcuste speriate. Ajuns la canal, se oprea și se întorcea în fugă până la marginea lanului de porumb, ce foșnea în ușoara adiere a vântului, aprobând parcă poznele băiatului.

Deodată acesta observă un fluture mic dichisit cu multe culori care zăbovind să se bucure de razele dup-amiezei înSORITE și doar din când în când dădea le-neș din aripioare de parcă ar fi vrut, în tihnă, pe jumătate visând, să șoptească: Dă-mi pace! Lasă-mă! Băiatul se apropia de el cu grijă și cu mâinile desfăcute, se mai oprea ici-colo și pleosc! Fluturile ajunse în capcană. Simțind zbaterea aripioarelo, băiatul o luă către cărare.

– Mami, mami! Uite ce fluture frumos am prins.

Femeia opri bicicleta, o sprijini cu piciorul drept și-și îndreptă baticul. Cele câteva riduri ce-i brăzdau fața se neteziră.

– Milanko, mamă, ai roiuri întregi de fluturi.

– Dar nu-s așa ca ăsta. E frumos, colorat, ca cel din manualul Jarkăi.

– Și ce vrei să faci cu el?

Băiatul stătu o clipă pe gânduri.

– Îi dau drumul să fie liber.

În aceeași clipă desfăcu palmele, iar fluturile pestriț își luă zborul prima dată sus spre soare, pe urmă își dădu drumul spre lunca arămie până se pierdu din ochi.

– De i-ar da drumul din închisoare, tot așa, tăicuțului meu...

După ce rosti aceste cuvinte rămase încurcat de parcă ar fi spus ceva indecent, interzis.

Zâmbetul dispăru de pe fața femeii, pe frunte îi apărură ridurile și toată fața îi fu cuprinsă de o umbră invizibilă. Porni brusc din loc, iar în urma ei, mut, băiețandru. “¹⁶

Câmpia, cu paradigmele și deopotrivă cu atributele sale va deveni suportul unor meditații definitorii pentru un mod de a gândi și a trăi, mai ales în cazul unui scriitor, dar și a unui om simplu, aparținând unei minorități naționale, care în plan noetic depășește, totuși, limitele etnicului:

¹⁶ Dovál, Ștefan, *Pripad Jara Konôpku*, în volumul *Tu a inde*, Nadlak, 2008, p. 22.

„De fiecare dată când stau în fața filei imaculate de hârtie, când mă uit împrejurul meu sau când meditez asupra oricărui lucru, mă vizitează *genius loci*, spiritul acestui loc, al acestui spațiu unde creșteam și am ajuns la maturitate, cu siguranță stă pe-aproape și-mi șoptește cine sunt, faptele mele, efuziunile minții mele; modul, în care privesc și ascult, introduce mereu în aceleași, nu numai de mine, ci și de aceia cu care mi-e dat să trăiesc, făgașe trasate, intrate nu numai în pământ, de care mă sprijin, dar și în ceea ce mă definește, de fiecare dată când aduc laude mie și celorlalți, încetez a mai fi eu însumi și devin executantul comenzilor *geniului loci*, oricât m-aș opune, oricât l-aș contrazice, rămân doar sclavul lui, sunt incapabil de a acționa altfel decât așa. După cum mi-e dat inconștient de toate câte s-au întâmplat aici pe această câmpie, în această localitate, în acești oameni, ce s-a petrecut demult, și astăzi, și ieri și cu siguranță se va derula și mâine, pentru că nu mă pot detașa de mine, de rădăcinile mele și să evadez îndărătul orizontului, acolo, unde bolta se unește cu pământul, acel sentiment al infinitului care în mine este stârnit de privirea asupra câmpiei, nu se compară cu nimic, chiar dacă până la moarte nu voi înceta să ă exprim cu un strigătul, deși mereu voi cârți, nu voi aproba nimicnicia care mă sufocă, nu mă lasă să răsufliu, totuși mă umilesc de fiecare dată în fața celui mai mărunț și lipsit de sens gest, procesului sufletesc care în fiecare ce locuiește aici se regăsește, în care caisa, piersica nuca supraviețuiesc și vor rămâne urmă, o urmă aproape nepieritoare ce va supraviețui caisului, piersicului, nucului, vor supraviețui și vor rămâne urme, urme aproape nepieritoare ale naturii lor pământene...[...] îmi pășesc alături oameni care s-au întâlnit cu acest loc, cu acest spațiu, i-au dat formă, care au lăsat urmele prin ceea ce au făptuit și orice ar fi făcut, fie au cultivat mereu mai bogată și mai bogată recoltă, au executat mereu mai performante instrumente și bunuri, nemulțumiți de ceea ce era perimat au împins pe ai mei mai departe, și pe mine urmele acestor oameni și acest loc m-au pătruns și persistă în mine deoarece sunt convins că tocmai aici geniul nostru al locului s-a întâlnit cu spiritul universal, că tocmai aici, la noi, și în mine și-au găsit amândoi lăcașul lor de bază creând astfel cultura, cultura noastră, de neimitat, irepetabilă și veșnică care s-a preschimbat demult într-o urmă pe care noi și eu, doar o adâncim mai apăsăm în acest loc, în acest spațiu, în lume...”¹⁷

Din acest fragment mai amplu reiese cu claritate forța determinatoare a câmpiei, care se poate transforma în energie creatoare, într-un liant de natură spirituală prin care autorul și cei asemenea lui pot comunica cu spiritul universal tocmai prin valorile locale. La modul poetic Ștefanko reface calea cuvintelor „glocale” și a „glocalismului,” în materie de spiritualitate cu ajutorul spiritului câmpiei care este pentru cei născuți aici „geniul locului”, cel care fecundează,

¹⁷ Ondrej Štefanko, *Zo zápisníka kacira nadlackého*. Nadlak, 1997, p. 124–127.

păstrează, conservă, odihnește, și la un moment dat irupe în existențe noi, sau pur și simplu constituie semn într-o lume a textualității.

Câmpia, imaginea ei, transformarea ei artistică devine o trimitere, o pată umană, o prezență metafizică pură.

The Image of the Plain in Literary Works of Slovak Literature in Romania

The author presents the image of the plain (as a Pannonic archetype in the vision of Professor Michal Harpáň from the University of Novi Sad-Serbia) in the literary works (poetry, prose) of the Slovak writers living in Romania (Ivan Miroslav Ambruš, Pavol Bujtár, Štefan Dovál, Pavel Husárik, Adam Suchanský, Peter Suchanský, Ondrej Štefanko).

Keywords: Slovak minority living in Romania, Pannonic archetyp, Michal Harpáň

Anoca Dagmar Maria

AZ ALFÖLD KÉPE A ROMÁNIAI SZLOVÁK IRODALOMBAN

A „romániai szlovák nyelvű irodalom” terminust a Román Írószövetség Kongresszusa szentesítette 1981-ben. A jelenség, amelyre utal, meglehetősen összetett, és számos, máig ható módszertani vita tárgyát képezte. (Nyelvtanilag és kulturálisan a szlovák irodalomhoz tartozik, az ábrázolt társadalmi-politikai, földrajzi sajátosságok Romániához kötik, ám a legerőteljesebb motívuma az otthonhoz, a szülőföldhöz, a kistérséghez való kapcsolódás.)

Tény, hogy a mai Románia területén 1853-ban jelent meg az első olyan mű, mely szorosan kötődik a szlovákok által megélt valósághoz. Romániai szlovák irodalomról – a szó szoros értelmében véve – 1918-tól beszélhetünk, amikor a szlovákok lakta szatmári, bihari, szilágysági, krassó-szörényi és bánági területek az Osztrák–Magyar Monarchia megszűntével az utódállamok közül Romániához kerültek. A két világháború közötti korszak az intézményszervezésé, amikor különböző színvonalú alkotások jöttek létre. A romániai szlovák diaszpóra irodalmának nagykorúsodási korszaka a múlt század nyolcvanas éveiben köszöntött be.

A romániai szlovák írók jelentős hányada Nagylak városában tevékenykedik, a Pannon Alföld keleti sarkában, a Bánágban, egy olyan régióban, ahol más országok keretében is élnek szlovák diaszpórák. Nem csoda hát, ha a térség

szlovák nyelven alkotó íróinak műveiben kitüntetett szerepet kap a síkságon elterülő szülőföld.

Az ugyancsak Nagylakhoz kapcsolódó szerző, Michal Harpáň újvidéki professzor *Básnické paradigmy panónskeho archetypu (A pannon archetípus poétikai paradigmái)* és a szlovákiai Dionýz Ďurišin kontextusfogalmából kiindulva a romániai, szerbiai és magyarországi szlovák írók-költők képi világának azonnosságára mutat rá.

Az alföldi táj úgy jelenik meg, mint az epikus művek cselekményének kerete, háttere, de akár szereplői rangra is emelkedhet. Maria Štefanko grafikáinak, festményeinek (pl. *Az Alföld szeme*, vagy *A ház* című sorozat 1951-ből) ugyanúgy központi témája a sík alföldi táj, mint Pavol Bujtár, Štefan Dovál írók, vagy Ondrej Štefanko, Ivan Miroslav Ambruš költők, a későbbiek közül pedig Adam Suchanský, Pavel Husárik műveinek.

Harpáň szerint az Alföld ábrázolása három paradigmásorba illeszthető. Ezek: a tér, az ember és a rítus.

A jelképsor másik elengedhetetlen eleme a tájban élő földműves alakja. A föld a stabilitás, az ember a dinamizmus képviselője. A jellegzetes szlovák ház irodalmi alkotásokban szintén ismétlődő képe a természet otthonná válásának jelképévé válik, a földművelő ember életének keretévé, kiegészítve az alföld, otthon motívumsort.

A bányásági régió alkotóinak munkáiban a tér antropológiai és rituális konnotációkat kap. A tér birtokbavétele az időkoordináta jelenlétét, a történetiséget is magával hozza pl. Ondrej Štefanko *Naše dejiny – A mi történetünk* című versében (1980) „A mi történelmünk / a képzelet harapófogója” vagy „megmaradunk, / mint az út pora.” A tér belakásának szempontjából legjellegzetesebb Pavol Bujtár 1960-ban írt regénye, a *Pastierik – A bojtár* (1996-ban jelent meg).

A térparadigma allegorikus-mitikus megjelenítése az életet adó (szülő)föld képében tárgyiasul (a szlovák nyelvben a föld nőnemű főnév). (Pl. Štefanko: „A vajúdó sikolt a ló patái alatt, / hánykódik, sír, mikor vas éri.”) Ennek a képzetnek felel meg a prózai alkotásokban megjelenő fiatal lányok ábrázolása. Peter Suchanský (Nagylak, 1897–Pozsony, 1979) expresszionista stílusú elbeszéléseiben az Alföld mitikus képe tűnik föl (*Obraz z detstva – Gyermekkorom képei*, 1934).

Szintén Michal Harpáň nyomán a szerző a szegénység gyakran előforduló motívumának mint a társadalmi beágyazottság letéteményesítőjének szerepét hangsúlyozza. Az antropológiai paradigma fokozatai Štefan Dovál *Zofine trápenia (Zsófia keservei)* című regényében, Pavol Bujtár, Ondrej Štefanko műveiben a valóság-hűségtől a mitikusig, szakrálisig ívelnek, pl. a *Két hang* (1987) című kötetben, ahol megjelenik a föld megmunkálásának heroikussá, szakrális-sá emelt ábrázolása a nap-ló metaforával.

A *Kétségek* című kötet (1983) az idő problematikáját vetíti a térbe, az agrártársadalmak ciklikus idejét, amely Štefan Dovál *Žofine trápenia* című regényében is szövegszervező elvvé lép elő.

Az otthonosság képzetkörét a házat övező növényzet (muskátli), az ételek (kenyér, szalonna), szokások, viselet stb. is kiegészíti. A konkrét tér elemei (víz, föld, köd, szél, tűz) mitikus jelleget öltenek. Adam Suchanský *Vannak pillanatok* című balladájában a temetés rítusa a szülőföld-anyával történő mágikus egyesüléssé nemesedik.

Ugyanakkor, különösen Pavel Husárik költészetében, erőteljes demitizálási törekvés érvényesül, a folklórelemek az elidegenedés hordozóivá válnak.

(A rövidített változatot készítette és magyarra fordította Tapodi Zsuzsanna Mónika. A román szöveget gondozta, valamint az angol rezümét Elena Dumitru írta.)